

EL RECURR DE PREGÀRIES MARIALS DEL MANUSCRIT 217 DE RIPOLL

per ALEXANDRE OLIVAR

El manuscrit 217 de l'antic fons del monestir de Ripoll, conservat actualment a Barcelona, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, és un còdex del segle XII, que conté el *Liber Sententiarum* de sant Isidor i l'*Ordo siue confessio beati Ildefonsi Tolletane sedis archiepiscopi*.¹ Consta de 194 fulls de pergamí. A nosaltres, ara, ens interessen els darrers, des del 190 v². Acabada l'obra de sant Ildefons, el copista ha afegit una sèrie de pregàries a la Mare de Déu, com tantes d'altres en trobem en els llibres devots de l'Edat Mitjana o en els apèndixs dels saltiris i dels llibres d'hores, fins i tot dels litúrgics.

I

La sèrie s'inicia amb un responsori tradicional litúrgic, que el copista ha tret d'un responsorial que el portava per al quart diumenge, o per a la quarta setmana, d'advent, si judiquem pel vers que el responsori té en el manuscrit de Ripoll, vers que varia segons el lloc de l'any on aquesta fórmula litúrgica és emprada. Podia haver estat també manllevada al 25 de març, festivitat de l'Anunciació. La variant textual *imperabit* en lloc de *imperavit* podria assenyalar una font, en la qual el responsori hauria estat trobat el dia de Nadal³, però no necessàriament; d'altra banda, aquesta variant és massa comuna (el canvi del passat pel futur per la confusió fàcil, de tipus més fonètic que gràfic, d'una sola lletra) perquè li pugui ésser atribuïda alguna importància. En el manuscrit de Ripoll

1. Cf. J. M. CANAL, *Tradición manuscrita y edicions de la obra de san Hildefonso De Virginitate sanctae Mariae*, dins *Revista Española de Teologia* 28 (1968) 64.
2. En la succinta descripció que del còdex feu Z. GARCÍA VILLADA, *Bibliotheca Patrum Latinorum Hispanensis*, vol. 2. *Nach den Aufzeichnungen Rudolf Beers bearbeitet und herausgegeben*, Viena 1915. (Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse, vol. 169, tractat 2), 94, digué sobre el contingut dels folis que ens ocupen només: «Folgen 2 Gebete».
3. R. J. HESBERT, *Corpus antiphonarium officii*. Vol. IV: *Responsoria, versus, hymni et varia*, Roma 1970. (Rerum Ecclesiasticarum Documenta. Series Maior. Fontes. X) 298, responsori 7195.

el responsori ofereix encara una altra variant textual respecte a totes les altres fonts utilitzades per Dom Hesbert en la seva edició crítica dels responsoris: Ripoll diu *patris eius*, no *patris sui*, que és la lectura correcta. Tampoc això no té importància per a la història de la transmissió del responsori; el copista de Ripoll, o la font de la qual ell transcriu, es van deixar confondre pel record de Lluc 1, 32.

El responsori *Nascetur nobis paruulus* serveix d'introducció a tota la sèrie de pregàries que segueixen; serveix potser també per a conferir una certa forma ritual al conjunt. El responsori fou transcrit de manera que quedés un bon espai entre les línies del text, per tal de deixar lloc per a l'escriptura de la notació musical; la notació, però, hi manca.

En la transcripció d'aquest i de tots els altres textos conservem, ordinàriament, l'ortografia del manuscrit. Paraules o lletres que no es troben en el còdex van entre parèntesis quadrats.

Nascetur nobis paruulus, et uocabitur deus fortis; ipse sedebit super tronium Daud patris eius^a et imperabit^b, cuius potestas super humerum eius.

[Vers.] Multiplicabitur eius imperium, et pacis non erit finis. Cuius. Gloria. Nascetur.

Observacions textuais: a *eius*: llegiu *sui*. b *imperaui* ms.

II

La primera pregària a la Mare de Déu és la d'un home preocupat per la salvació de la seva ànima, que demana a Maria que intercedeixi perquè Déu li concedeixi la purificació de la seva consciència i les virtuts necessàries per a una vida moralment recta. Sobretot demana a Maria que l'assisteixi en el moment suprem de la mort.

Aquest text no es troba en el repertori de Barré.⁴

Sancta dei genitrix uirgo semper Maria, piissima et misericordissima domina mea, tribue mihi gratiam et misericordiam tuam et impetra mihi benignissimam^a gratiam et misericordiam domini nostri Iesu Christi filii tui. Impetra mihi apud eundem dominum nostrum Iesum Christum ueniam et indulgentiam et remissionem omnium peccatorum meorum. Impetra mihi timorem et amorem dei et tuam perfectam caritatem, humilitatem, patientiam, simplicitatem, castitatem mentis et corporis hoberedientiam, ueram compunctionem cordis, fontem lacrimarum et ceteras uirtutes, que deo et tibi placite sunt, et ad salutem animae meae pertinent. Supplico ergo tibi, gloriosissima et sanctissima mater misericordiae, ut semper digneris mihi in adiutorium et in auxi-

4. H. BARRÉ, *Prières anciennes de l'Occident à la Mère du Sauveur. Des origines à saint Anselme*, Paris 1963.

lium et in defensionem et in munitionem^b anime meae et corporis mei, cunctis diebus uite mee, contra omnes insidias inimicorum meorum uisibilium et inuisibilium. Deprecor te, sanctissima mater misericordie, ut digneris mihi succurrere et adiuuare in die obitus mei; quando peccatrix anima mea exierit de corpore meo, libera eam de potestate diaboli cum tua sancta intercessione, et perduc eam ante conspectum domini nostri Iesu Christi cum gaudio et leticia, et colloca eam inter coros sanctorum et electorum. Rogo te, dulcissima mea domina, ut digneris deprecari unicum filium tuum dominum nostrum Iesum Christum, ut illa hora quando peccatrix anima mea exierit de corpore, donet mihi rectum sensum, rectam fidem, perfectam credulitatem, et concedat mihi suum sanctum benignissimum corpus et sanguinem, domini nostri Iesu Christi percipere. Quod ipse deus et dominus noster Iesus Christus praestare dignetur per intercessionem tuam, qui cum patre et eodem spiritu sancto uiuit et regnat deus in saecula saeculorum. Amen.

Observacions al text: a *et impetra mihi benignissimam* escrit sobre paraules raspades. b *in munitionem*: *immunitionem* ms.

III

També la pregària que segueix és una deprecació d'un pecador que demana a Maria que intercedeixi perquè pugui obtenir la reconciliació. Però, a diferència del text anterior, la present oració té un to molt laudatori.

És la pregària 8 de Barré.⁵ És un text carolingi molt divulgat, sens dubte d'origen italià. En Barré trobareu indicats els llocs que l'autor de la pregària manllava a Ambrós Autpert i a la fórmula *Sub tuum praesidium*.

El manuscrit de Ripoll ofereix un text escurçat, que, evidentment, no és l'original.

ALIA UALDE BONA. Te^a supplico, uirgo sancta, mater Christi immaculata, puerpera grata, Maria, stella maris splendida, regina celorum digna, aula dei munda, porta Christi clausa, in mulieribus benedicta, super celos exaltata, genitrix Christi, ut apud dominum meum^b, ymmo apud filium tuum pro peccatis meis interuenire digneris. Nullus^c enim in crea-

5. BARRÉ, 98 s., on trobareu citats altres testimonis. L'oració tal com es troba en el devocionari d'Arnulf, el segon arquebisbe de Milà d'aquest nom (998-1018), British Museum, ms. Egerton 3763, ha estat editada per D. H. TURNER, *The Prayer-book of Archbishop Arnulph II of Milan*, dins *Revue Bénédictine* 70 (1960) 377. El text d'aquest manuscrit s'identifica amb el de Ripoll només fins a les paraules *libentius audit (exaudit Ripoll) quam te*. Les continuacions del text són diferents en cada un dels testimonis. El text d'Arnulf té variants respecte al de Barré i al de Ripoll. La pregària forma part també del *Manuale precum* de sant Joan Gualbert; cf. A. WILMART, *Le manuel de prières de saint Jean Gualbert*, dins *Revue Bénédictine* 48 (1936) 284, núm. 37.

turis dignior te, quia ipse qui creauit te natus est ex te, et perinde^d nullum libentius exaudit quam te. Sub tuis ergo uisceribus confugio, sancta dei genitrix; deprecationem meam ne despicias, sed libera me, casta sola^e et benedicta^f; admitte preces meas inter^g sanctuarium exauditio-nis, et reporta mihi gratiam reconciliationis; sit per te excusabile, quod per te ingero; accipe quod infero^h, impetra quod rogo, excusa quod timeo. Amen.

Observacions textuais: el títol és propi de Ripoll; *alia* apareix en altres manuscrits, però la recomanació *ualde bona* només en el de Ripoll. a *Te*: A te Ripoll. b *meum*: *deum tuum* Ripoll. c *Nullus*: *est* add. Barré (entenem tots els manuscrits citats per ell), excepte el saltiri de Farfa (Roma, Biblioteca Nacional, Farfa 4), que en aquest punt, no en altres, concorda amb Ripoll. d *proinde* Barré. e *sola casta* transp. Barré. f *benedictam* ms. g *intra* Barré, rectament. h *inferno*: *offero* Barré, sens dubte bé.

IV

La tercera oració és la d'una ànima angoixada que recorre a Maria per obtenir consol i seguretat. El subjecte que parla és femení, de manera que el text sembla la pregària d'una dona devota o d'una religiosa. La lectura *misere*, que en l'apartat de variants està assenyalada amb la lletra j, apareix en el manuscrit de Ripoll en la forma *miserere*, que deu ésser la transcripció que, per confusió, va fer el copista, de la paraula *misere*, o sigui, del datiu femení *miseræ*; les altres fonts comparades, com veurem, ho porten tot en masculí. La forma femenina de tota la oració en el còdex ripollès podria ésser entesa com si el subjecte orant fos l'ànima pecadora: *misera peccatrix anima*. Barré⁶ edità el text traient-lo d'un sol manuscrit, el Clm 18541B, de la fi del segle XII, procedent del monestir de Tegernsee.

Comparat amb el de Ripoll, el text de Tegernsee ofereix notables variants. Barré indica encara un altre testimoni del text: el recull parisenc contingut en el manuscrit de la Biblioteca Sainte-Geneviève 1439, del segle XIII, i diu que aquest testimoni és també un text variant; s'acosta més a Ripoll que a Tegernsee? En la col·lació de la pregària V de la nostra sèrie podrem constatar que el manuscrit de Tegernsee s'aproxima més al de Ripoll en comparació amb un tercer testimoni.

[S]ancta Maria, dei^a genitrix mitissima, per amorem, unigeniti filii tui domini nostri Iesu Christi^b, cum omnibus sanctis et angelis dei^c ueni in adiutorium mihi, et dignare intercedere pro me^d. Misera peccatrix^e anima mea in angustiis posita est, et spiritus estuans clamat ad te.

6. BARRÉ, o. c., 116, nota 84. Vegeu, del mateix Barré, *Prières mariales*, dins *Ephemerides Mariologicae* 10 (1960) 213, nota 83.

Exaudi me, piissima. Te benedicunt^f omnes generationes, quia fecit tibi magna qui potens est, et sanctum nomen eius. Tu gloriosa regina celoru, Te deprecor, beatissima semper^g uirgo Maria, per natiuitatem in qua creatorem^h omniumⁱ genuisti, ut sit mihi misere in auditorium in die exitus mei cum omnibus sanctis; et^k per sanctam crucem in qua filius tuus stans de te discipulo suo dixit^l: Ecce mater tua. Per ipsius nomen et amorem, adiua me miseram^m in omnibus causis, quibus me angustiatamⁿ esse cognoscit^o:

Observacions textuais: a *dei* om. Barré (o sigui, el manuscrit de Tegernsee, si no advertim, el contrari). *domini nostri Iesu Christi* om. Barré. c *cum omnibus sanctis et angelis dei*: és un assaig meu de reconstrucció del text; Ripoll omet *angelis dei*; *cum istis et cum omnibus sanctis* Barré. d *intercedere pro me*: *pro me peccatore intercedere* Barré. e *miseria peccatrix* om. Barré; *peccatrix*: *peccator* Ripoll, lectura evidentment incorrecta. f *benedicent* Barré. g *semper* om. Barré. h *creatoris* Barré. j *ut sit mihi misere*: *ut mihi misero sis* Barré; *misere*: *miserere* Ripoll. k *cum omnibus sanctis et* om. Barré. l *de te discipulo suo dixit*: *te uirginem commendabat discipulo suo dicens* Barré. m *miserum* Barré. n *angustiatum* Barré. o *cognoscis* Barré, millor.

V

Segueix, en el manuscrit de Ripoll, una sèrie de dinou invocacions a Maria. Totes elles comencen amb la salutació *aue*. Les onze primeres commemoren, per ordre històric, el misteri de nostre Senyor Jesucrist, mentre que les vuit finals exalcen la glorificació de la Mare de Déu. Semblen l'expressió d'una devoció femenina. Es troben en un manuscrit conegut pel nom de *Codex Gertrudianus*, del Museu Arqueològic de Cividale dei Friuli; aquest còdex fou donat al capítol catedral de l'esmentada ciutat per santa Isabel d'Hongria. El llibre devot és obra d'una monja anomenada Gertrudis, la qual, en introduir en el seu recull de pregàries la llista d'invocacions, retocà el text que copiava, segons totes les aparències. De fet, el ja citat manuscrit del monestir de Tegernsee (Baviera) porta la mateixa llista en una redacció que sembla més primitiva. El manuscrit de Ripoll s'acosta més a aquesta redacció.⁷ Com en el cas anterior (IV), els textos de Tegernsee i de Ripoll depenen d'una font més antiga, probablement del segle X. El Pare Meerseman⁸ edita aquesta lletania traient-la de dos manuscrits del segle XIII; per això creu que és d'aquest temps. Els manuscrits són els llatins 18111 i 18203 de la Biblioteca Nacional de París. El primer d'ells és del segle XII, però la lletania hi és afegida, al foli 159, per una mà del segle XIII. Meerseman

7. BARRÉ, *Prières anciennes*, 281, nota 11: Tegernsee; 283 s.: *Codex Gertrudianus*.

8. G. G. MEERSEMAN, *Der Hymnos Akathistos im Abendland*. Vol. II: *Gruss-Psalter, Gruss-Orationen, Gaude-Andachten und Litaneien*. (Spicilegium Friburgense, 3.), Freiburg de Suïssa 1960, 162.

dóna les variants d'aquests testimonis, que no hem reproduït. Observem que el ms. 18203 omet les invocacions que també deixa Ripoll.⁹ Els manuscrits parisencs presenten algunes variants que hem de considerar com a retocs que s'aparten de l'original.

Aue Maria, gratia plena, dei genitrix, que es super solem pulcherrima^a.
 Aue cuius speciem rex celi et terre concupiscit^b.
 Aue salutata ab angelo^c.
 Aue obumbrata a^d spiritu sancto.
 [A]ue praeagnans a deo^e.
 Aue quae tuis in uisceribus meruisti filium generare^f.
 Aue quae filium dei genuisti^g.
 Aue gloriosa^h, quae filium dei uidisti in cruce suspensum per redemptionem nostramⁱ.
 Aue que uidisti mortuum et sepultum pro nobis^j.
 Aue quae uidisti resurgentem a mortuis^k.
 Aue que uidisti eum ascendentem ad celos ad patrem cum carne illa, quae ex te immaculata uirgine assumere dignatus est.^l
 Aue domina celorum^m atque archangelorumⁿ.
 Aue regina celorum.
 Aue exultacio sanctorum^o.
 Aue recuperatio perditorum.
 Aue spes nostra.
 Aue salus nostra.
 Aue piissima omnium creaturarum^p.
 Aue gloriosa laude^q dignissima et cunctis^r honoranda.

Observacions al text: a *super solem pulcherrima* : *sola pulcherrima super solem* Barré. b *concupiuit* Barré. c *salutata ab angelo* Ripoll Tegernsee, *ab angelo salutata* transp. Barré. d a om. Tegernsee. e a *deo* Ripoll Tegernsee, *deum* Barré. f *tuis* fins a *generare*: *tuis uisceribus filium dei generare meruisti* Tegernsee, *filium dei ex tuis uisceribus meruisti generare* Barré. g *genuisti*: *audisti* Tegernsee, *in cunabulis restrinxisti* Barré. Ripoll, potser perquè es tracta d'un document monàstic, omet la invocació següent, que fa: *Aue quae filium dei in balneum misisti*, invocació que d'altra banda, a més d'un podia semblar ridícula; malgrat tot, trobem repetides vegades, en el repertori de les pintures romàniques la representació del bany de Jesús acabat de néixer; això vol dir que aquesta escena fruïa d'una certa popularitat en la imaginació devota del poble cristià. Barré té a continuació cinc altres invocacions. h *gloriosa* om. Barré. i *uidisti* fins a *nostram*: *uidisti in cruce pro redemptione nostra suspensum* Barré, *pro nostra redemptione in cruce suspensum uidisti* Tegernsee. j *Aue* fins a *pro nobis*: tota aquesta invocació manca en Tegernsee Barré. k *uidisti* fins a *mortuis*: *dominum resurgentem a mortuis uidisti* Tegernsee, *filium dei uidisti resurgentem e mortuis per gloriam patris* Barré. l *Aue* que *uidisti* fins a *dignatus est*: *Aue, spes nostra, quae uidisti fi-*

9. Vegeu allò que anotem a l'aparat de les observacions al text després del que correspon a la variant lletra g.

lium tuum ad caelos ascendentem cum carne illa quam ex te uirgine assumere dignatus est Tegernsee, Aue, quae dominum uidisti ad caelos ascendentem cum illa carne quam ex te sancta et immaculata uirgine suscepit Barré. m celorum Ripoll: angelorum Tegernsee Barré, que afegeix Aue laus omnium sanctorum. o sanctorum Ripoll Tegernsee, iustorum Barré. p Aue fins a creaturarum: om. Tegernsee Barré. q gloriosa laude om. Tegernsee, gloriosa mater domini sancta Maria angelorum laude Barré. r a cunctis Barré.

VI

La lletania que segueix en el manuscrit de Ripoll ha estat editada per Meersseman ¹⁰ segons vuit altres manuscrits, tots ells posteriors a Ripoll, excepte Magúncia 361, que és també del segle XII, i Zuric, Zentralbibliothek, C 171, que és de la segona meitat del segle XI i és d'origen alamànic, mentre que el còdex maguntí prové d'una cartoixa. En el manuscrit de Zuric, el més antic, a partir de les paraules *Sancta Maria, te laudo, te adoro*, al final de la lletania, el text apareix separat; comença una oració independent, que porta el títol: *Oratio ad sanctam Mariam*. Els altres testimonis, incloent-hi el de Ripoll, porten els textos del final de la lletania com formant una unitat amb ella; els hem transcrit separant-los, ja que, sens dubte, aquesta era la forma original.

Christe, audi me.

Saluator mundi, adiua me.

Sancta dei genitrix, intercede pro me.

Sancta Maria, uirgo uirginum, intercede.

Sancta Maria, excellentissima^a, intercede^b.

Sancta Maria, clementissima domina^c, intercede.

Sancta Maria, benignissima consolatio ad te confugientium, intercede.

Sancta Maria, plena pietate et omni dulcedine, intercede.

Sancta Maria, regis eterni^d mater, intercede.

Sancta Maria, pulcritudine angelorum, intercede.

Sancta Maria, flos patriarcharum, intercede.

Sancta Maria, desiderium prophetarum, intercede.

Sancta Maria, thesaurus apostolorum, intercede.

Sancta Maria, laus martyrum, intercede.

Sancta Maria, glorificatio sacerdotum, intercede.

Sancta Maria, genitrix Christi^e gloriosa, intercede.

Sancta Maria, immaculata uirgo, intercede.

Sancta Maria, decus uirginum et castitatis exemplum, intercede.

Sancta Maria, super omnes feminas benedicta, intercede.

10. MEERSSEMAN, 229-231; BARRÉ, 276, utilitza igualment el manuscrit de Zuric i edita la fórmula *Sancta Maria, te laudo, te adoro* separada de la lletania i seguida de la pregària *Precor te*, present també en el recull de Tegernsee; cf. BARRÉ, 271, continuació de la nota 9, text IV, 5.

Sancta Maria, extende manum tuam et tange cor meum; fiat uoluntas tua ut illumines et liberes me peccatorem, intercede.
 Sancta Maria, dei genitrix, per misericordiam filii tui saluatoris nostri^g, qui ex utero tuo incarnari uoluit, miserere mei serui tui^h, et ora pro peccatisⁱ meis.
 Sancta Maria, uirgo perpetua, per dilectionem filii tui, qui^j te dilexit ut exaltaret te super coros angelorum, ex[au]di me.
 Sancta Maria, adiua me, et intercede pro me, ut custodias me^k ab omni malo praeterito, praesenti et futuro.
 Sancta Maria, spes miserorum, miserere mei^l.
 Sancta Maria, decor^m uirtutum, miserere mei.
 Sancta Maria, mitissimaⁿ, omni pietati plenissima, miserere.
 Sancta Maria, dulcis consolatio tribulantium, miserere^o.
 Sancta Maria, maris stella rutila^p, miserere.
 Sancta Maria, conscia secretorum^q, miserere.

Observacions textuais: com ja hem advertit, les divisions, en el text, són nostres. Com que Meersseman no indica totes les variants dels manuscrits que empra, sinó únicament les més importants, no resulta possible d'establir la filiació del manuscrit de Ripoll a base de l'estudi comparatiu de l'aparat de l'esmentat editor. Ens limitarem a assenyalar les variants que presenta Ripoll comparat amb el text proposat per Meersseman; advertirem que molt sovint el text de Ripoll va sol, si hem de fer cas de l'aparat de Meersseman. M és Meersseman; els números corresponen a la numeració que aquest editor fa de cada una de les invocacions.

a *excellentissima: et gloriosissima regina* add. M 4. b després d'aquesta invocació tots els testimonis adduïts per M porten aquesta altra que R desconeix: *Sancta Maria, beatissima atque omni laude dignissima, intercede pro me* M 5. c *domina* R i dos altres testimonis (D i F): *necnon et misericordissima* M 6. d *regis eterni* R: *eterni regis* transp. M 9. e *Christi* R sol: om. M 16. f *meum: et* add. R. g *saluatoris nostri* R sol, om. M 21. h *mei serui tui* R sol: *michi famulo tuo* M 21. i *peccatis* R sol: *delictis* M 21. j *qui* R sol: *qua ita* M 22. k *custodias me* R sol: *custodiat me dominus* M 23. l *mei* R sol: *michi* M 24, i així també en les respostes següents. m *decor* R sol: *decoratrix* M 25. n *mitissima* R: *benignissima misericordissima* add. M. 27. o tota aquesta invocació manca en M. p *maris stella rutila* R sol: *stella maris lucida* M 28. q *secretorum: dei* add. M 30.

VII

Vegeu la introducció a VI. Correspon a Meersseman, p. 231. Barre¹¹ reproduceix aquesta pregària, més ben dit, aquest encomi, segons el mateix manuscrit de Zuric, però el text de Barré és diferent del de Meers-

11. BARRÉ, *o.c.*, 276.

seman, perquè aquest introdueix en la seva edició addicions i variants que ofereixen els altres manuscrits col·lacionats per ell. Barré ¹² observa que la fórmula és freqüent en els llibres de pregàries carolingis i n'indica algunes altres fonts.

Sancta Maria, te laudo, te adoro et magnifico et glorifico.

Laudo et adoro altitudinem^a tuam et gloriam tuam et speciem tuam et uirginitatem tuam et castitatem tuam.

Laudo animam tuam, quae sola fuisti digna inter omnes feminas portare dominum celi et terre, maris et omnium que in eis sunt.

Laudo et adoro beata que portauerunt uiscera deum et hominem Christum.

Laudo et adoro ubera tua, que lactauerunt saluatorem mundi.

Observacions al text: el de Ripoll és un text tan diferent del del manuscrit de Zuric i del dels testimonis adduïts per Meersseman, que creiem inútil d'indicar-ne les variants. a *altitudinem* sobre raspat ms. de Ripoll.

VIII

El manuscrit de Zuric¹³ i els altres testimonis conferits per Meersseman,¹⁴ igual com el còdex de Ripoll, no estableixen cap separació entre la lletania, les aclamacions laudatòries anteriors i la present pregària. Però és evident que la fórmula *Precor te* fou concebuda originalment com una pregària independent. És una súplica típica per a demanar l'assistència de Maria a l'hora de la mort. Les lectures *peccatrice*, pròpia de Ripoll, i *secura* del manuscrit de Zuric, és a dir, de dos testimonis tan antics, fan pensar que en el text original era una dona devota, segurament religiosa, la que s'adreçava a la Mare de Déu, o que la font comuna carolíngia, de què depenen Zuric i Ripoll, era una redacció en femení. Vegeu allò que hem dit a propòsit d'això en la introducció al text IV. M és el text proposat per Meersseman.

Precor te, piissima^a, per amorem filii tui unigeniti, ut intercedas pro me peccatrice^b, et digneris me exaudire in omnibus necessitatibus meis, et ne^c derelinquas me sine adiutorio in illa hora, quando anima mea exierit de corpore meo, sed adiua me in die iudicii, ut^d securus^e ueniam ad portam paradisi^f ante conspectum dei, ut merear uidere filium tuum^g et leticiam sempiternam [habere] cum illo^h.

Observacions textuais: a *piissima: dei genitrix* add. M. b *peccatrice*

12. BARRÉ, nota 26.

13. BARRÉ, *o.c.*, 276

14. MEERSSEMAN, *o.c.*, 231.

om. M Barré. c *ne* Ripoll M: *non* Barré. d *ut: et* Ripoll. e *secura* Zürich Barré. f *paradisi* Ripoll M: *et* add. Barré. g *merear uidere filium tuum* Ripoll: *uidere merear filium tuum* M, *uidere filium tuum merear* Barré. h *et leticiam sempiternam cum illo* Ripoll: *leticiamque sine fine habere* M Barré.

IX

En el manuscrit de Zuric, com en el de Ripoll, segueix una pregària de salutació a Maria. Bé que composta d'elements estilísticament diversos, no hi ha dubte que les aclamacions del principi i la pregària final formen un conjunt homogeni, és a dir constitueixen un sol text. Tot ell ha estat publicat per Barré, segons el testimoni de Zuric¹⁵ i per Meersseman,¹⁶ que ha conferit el còdex de Zuric amb els altres testimonis ja esmentats. Barré indica que quatre peces litúrgiques clouen la sèrie de pregàries marianes del manuscrit de Zuric: el *Tedeum*, el *Gloria in excelsis deo*, el *Magnificat* i el salm 148. Encara que el manuscrit de Ripoll no porti cap fórmula litúrgica al final, com la porta al començament, és prou evident que el recull acaba aquí, o sigui, que el manuscrit 217 ens ofereix un formulari sencer.

O pia domina dulcissima^a, ornamentum saeculi^b, margarita celestis.
 Sancta Maria, tu porta paradisi, tu ianua filii tui^c, tu templum domini^d, tu palatium Christi.

Per te, beatissima^e dei genitrix, porte paradisi^f aperte sunt.

Per te pax inter angelos et homines facta est.

Per te^g mundus restauratus est.

Per^h te porte inferni fracteⁱ sunt.

Per te saluator^j mundi^k natus est.

Per te omnia bona facta^l sunt in celo et in terra.

Tu gloria^m Ierusalem, tu leticia Israel, tu exultatioⁿ totius^o mundi.
 Tu^p electa^q ante mundi constitutionem^r, et manes^s sine fine in regno filii tui, ubi seruiunt^t tibi angeli^u, archangeli, patriarche et prophete, et^v obediunt tibi apostoli^w, martires, confessores^e, uirgines Christi et omnes uirtutes celorum^y.

Propter hoc precor^a te, beatissima sancta Maria^b, per unigenitum^c filium tuum, qui talem honorem tibi dedit^d, ut non derelinquas, sed adiuues me^e in omnibus necessitatibus meis; numquam^f me dimittas^g sine adiutorio tuo, sed^h custodi me in seculo hoc et in futuro. Amen.

Observacions textuais: assenyalem les variants que resulten de la comparació amb el text que ofereix Meersseman (M); quan aquest no coincideix amb el text de Barré, ho indiquem; altrament, se suposa que ambdós concorden, ja que Barré treu el seu text únicament del manus-

15. BARRÉ, *o.c.*, 277.

16. MEERSSEMAN, *o.c.*, 160.

crit de Zuric. Com és fàcil de veure, també aquí el manuscrit de Ripoll presenta força divergències respecte als altres testimonis; però en l'estat actual de la investigació del text, quan no es tracta d'incorreccions paleses, no podem dir si les lectures de Ripoll representen un estat primitiu del text o bé si el copista o el seu arquetip hi han fet esmenes pel seu compte.

a *dulcissima: et dulce* M, *dulcissimum* Barré. b *saeculi: gemma et add.* M. c *tui: dei* M. d *domini: dei* M. e *beatissima* om. M. f *paradisi: nobis* add. M. g *Per te* om. Barré. h *Per te porte inferni fracte sunt* om. Barré. i *fracte: confracte* M. j *saluator: uirgo saluator* M. k *mundi: noster* M. l *facta: condita* M. m *gloria: domina sancta Maria gloria* M. n *exultatio* Ripoll Barré: *exaltatio* M. o *totius* om. Barré. p *Tu electa* fins a *constitutionem* om. Barré. q *electa: es electa* M. r *constitutionem mundi* transp. M. s *manes: permanes* M. t *tibi seruiunt* transp. M. u *angeli: et add.* M. v *prophete et: et* om. M. w *apostoli: et add.* M. x *confessores: et add.* M. y *Christi* fins a *celorum: tue dignitati ministrant* M. a *precor* Ripoll Barré: *deprecor* M. b *beatissima sancta Maria: clarissima simul et beatissima mundi regina* M. c *unigenitum: unicum* M. d *honorem tibi dedit: tibi donauit honorem* M. e *sed adiunes me: me in omnibus necessitatibus meis* M. f *numquam: neque* M. g *me dimitas* Ripoll sic: *dimittas me*. h *sed custodi* etc. om. M.

Sembla que hi ha fonament suficient per a creure que tota aquesta sèrie de pregàries marianes no és un recull dut a terme sense un planejament; que es tracta, per consegüent, d'un petit ofici marià, per dir-ho d'alguna manera. És, certament, un conjunt heterogeni, bé que hom hi constata fonts comunes per a dos grups, almenys, de les nou fórmules de què consta la sèrie. La primera peça, el responsori *Nascetur nobis paruulus*, ha de pertànyer al conjunt, com a cant d'introducció; del contrari, seria difícil d'explicar-ne la presència. De tota manera, com a cant inicial hom s'hauria esperat quelcom de més específicament marià; advertim, malgrat tot, que el responsori, que és nadalenc i que formava part de l'ofici de l'Anunciació en els llibres litúrgics, té relació amb la maternitat divina de Maria. Segueixen dues pregàries que, per llur contingut, venen a constituir com un acte penitencial, ben posat a l'inici de tot aquest petit ofici marià. Són les fórmules II i III. La fórmula IV, que fa una al·lusió al naixement de nostre Senyor Jesucrist, recordat en el responsori inicial (I), exerceix la funció d'allò que és la oració pròpiament dita en l'estructura de l'ofici diví, estructura en certa manera imitada en el conjunt de què tractem, només que en lloc dels salms hi tenim una sèrie d'invocacions i una lletania: V i VI. En lloc de la lliçó tenim en el nostre conjunt una contemplació en forma de lloança, seguida d'una altra oració: VII i VIII. Els elogis que segueixen formen com un himne que equival al *Te deum* del final de l'ofici de les vigílies en la seva estructura comuna dels dies de festa; el conjunt acaba amb una oració conclusiva, no menys tradicional en l'estructura esmentada (fórmula IX).

Les fórmules IV i V poden provenir d'una font comuna; les restants, o sigui, a partir de la VI, semblen procedir, totes elles, d'una altra font homogènia.

Potser no convencerà tothom l'anàlisi estructural que acabem de fer del recull de Ripoll com a conjunt ritual. En tot cas, no sembla un pur repertori de pregàries marials aplegades sense un ordre volgut. Caldria comparar millor el recull ripollès amb altres de la mateixa natura. El de Ripoll és un formulari molt ric i acabat i digne d'ésser tingut en consideració.

El recull de Ripoll és el formulari d'una devoció particular, destinat a satisfer la pietat d'una persona. Ja és prou sabut que abunden, a l'Edat Mitjana, pràctiques devocionals d'aquesta classe i estil. El qui prega, ho fa en primera persona. Les pregàries són impregnades d'un sentiment de penediment individual. Algunes de les oracions recorden l'estil de les apologies pròpies de les misses dites «de sant Agustí» o «pro seipso», que són textos carolingis; expressen una pietat que correspon a un subjectivisme que alguns qualifiquen de germànic, però que l'Edat Mitjana llatina o neoromana va saber imitar molt bé, particularment en la pietat mariana, centrada ideològicament més en la figura de Maria que en la de Crist i, per això, qualificada de decadent. Aquestes consideracions, però, ja van més enllà d'allò que es proposa aquest treball.

Recordem, encara, en aquesta conclusió, que almenys algunes de les pregàries procedeixen d'un manual de pietat femení. El copista que, en transcriure aquests textos, els posà en masculí, no pogué evitar que alguna petjada de l'origen femení romangués en el manuscrit de Ripoll. És possible que el copista fos un monjo ripollès per bé que això no és gens segur.¹⁷

Aquest petit ofici marià no es troba —cosa potser extraordinària— en un llibre d'hores o en un manual de pietat o com a apèndix d'un saltiri. El copista ha aprofitat uns fulls que quedaven blancs al final d'un còdex. ¿O és que hi ha una relació amb l'obra sobre la virginitat de Maria, de sant Ildefons de Toledo, continguda immediatament abans en el mateix manuscrit? No importa molt. Més important és de saber quin lloc ocupa en la història de la devoció mariana a Catalunya aquest testimoni que fan conèixer les presents pàgines, testimoni relativament antic a Catalunya i potser rar.

17. Cf. A. MUNDÓ, *Códices Isidorianos de Ripoll*, dins *Isidoriana*, dins *Estudios sobre san Isidoro de Sevilla en el XIV centenario de su nacimiento*, Lleó 1961, 392 i 391. El còdex 217 consta pròpiament de dos manuscrits, de dues mans diferents, relligats (quan?) en un sol volum. Potser és un dels còdexs de la col·lecció particular de l'abat Ramon de la Farrés, de Ripoll, que ingressaren a la biblioteca comuna del monestir l'any 1381.